

ПОЛІТОЛОГІЯ

УДК 327:316.32

Л. М. Герасіна, доктор соціологічних наук, професор

ГЛОБАЛЬНА КОНСТРУКЦІЯ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ СВІТУ В УМОВАХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ЗРУШЕНЬ СУЧАСНОСТІ

Досліджено фундаментальні зміни глобальної політичної сфери та світового балансу впливів державно-політичних сил XXI ст. Доведено, що конструкція світової політичної системи залежить не стільки від політичного досвіду окремих держав, скільки від рівня розвитку сучасної цивілізації, геополітичних стратегій, союзів чи суперництва та інших глобальних чинників.

***Ключові слова:** світова політика, геополітика, глобальна політична сфера, новий глобальний світопорядок, конструкція світової політичної системи, геополітичний формат світової політики, політичний простір, геостратегічний регіон, геополітичний союз, геополітичне суперництво, центри сили, наддержава, геополітичні лінії, геостратегія, геополітичні моделі світу.*

Актуальність проблеми. Головною відмінною рисою сучасного світу є перехід до якісно нового стану, коли наприкінці ХХ — на початку ХХІ ст. відбулися фундаментальні зміни у міжнародній політиці та світовому балансі державно-політичних сил; відтоді планету характеризують величезні зрушення всієї геополітичної структури. Передусім принциповий вплив на геополітичну реконструкцію світу справили факт закінчення «холодної війни» і крах тоталітарних режимів у країнах Євразії. Модель «двополюсного світу», яку втілювали дві наддержави — СРСР і США, нині втратила сенс, так само як і поняття «третій світ», куди включалися країни-аутсайтери, що розвиваються. Відповідно відійшов у минуле бінарний розкол світу на два

ворожі політичні табори з їх замкненими державно-політичними системами; але кардинальні бар'єри, що розділяли людство за ідеологічною ознакою, на жаль, остаточно не зруйновано. Деякі вчені слушно відзначали, що сутність даних трансформацій стала унікальною, і в першу чергу це зумовлено їх відносною керованістю та надзвичайною швидкістю [1]. Протягом досить короткого строку (менше п'яти років) значною мірою були ідеологічно підірвані й повалилися старі глобальні системи, які склали основу міжнародної політики післявоєнних десятиліть.

Метою і основною гіпотезою статті є прагнення довести, що конструкція світової політичної системи як одного з універсальних вимірів людського буття залежить не стільки від історичного досвіду окремих суспільств, їх політичних інститутів, якостей політичної еліти, скільки від рівня розвитку світової цивілізації та культури в цілому, від транзиції глобальних проблем і геополітичних зрушень сучасності.

Виклад основного матеріалу. Геополітичні ідеї виникли і набули наукового змісту в результаті розвитку органістичних теорій суспільства та концепцій географічного детермінізму політики, які панували в західному філософсько-політичному мисленні XVI–XIX ст. (Ж. Боден, Ш. Л. Монтеск'є, Ф. Бродель, І. Гердер, А. Гумбольдт, І. Кант, Г. Гегель, Г. Бокль). Але геополітика — це не штучне поняття чи формальна концепція, її предметом є аналіз дії законів політики стосовно організації контролю та гармонії влади над природним простором. Уже на початку XX ст. шведський професор Р. Челлен підкреслив необхідність поєднання п'яти тісно пов'язаних між собою елементів політичного буття: соціополітики, демополітики, економічної і кратополітики, геополітики, які забезпечують утворення сильної держави з ефективною системою управління.

Перехід же до нового світопорядку ніколи не відбувається безболісно і безпроблемно, а постійно порушується і відновлюється; тому його збереження, підтримка та збалансування стали найважливішим пріоритетом світової політики. Отже, як свідчить *наукова доктрина*, це вимагає доброї волі, активних і солідарних політичних дій всіх учасників міжнародних відносин [2].

Власне з 90-х рр. XX ст. почав формуватися новий глобальний світопорядок, зорієнтований не стільки на конфронтацію та боротьбу антагоністичних систем, скільки на міжнародну співпрацю, принципи взаємодії та глобальне партнерство. Дійсно, з кінця XX ст. світ став більш цивілізованим і розвиненим, але водночас і набагато небезпечнішим: людство безпосередньо постало перед проблемою виживання, пошуку соціополітичних шляхів просування до єдиної людської спільноти, яка буде здатна відповідати на найскладніші глобальні виклики сучасності.

Але класична Вестфальська міжнародна система не була глобальною: Вестфальський мир 1648 р. започаткував становлення класичної системи міжнародних відносин, яку назвали «державно-центристською моделлю світу». Це передбачало визнання принципу національного суверенітету як однієї з головних засад міжнародного спілкування: коли кожна держава має всю повноту влади на своїй території та самостійно визначає зовнішню політику, а інші країни зобов'язані поважати це право.

Глобальні ж світополітичні трансформації початку ХХІ ст. визначили перехід від системи традиційних міждержавних відносин до нової, складнішої системи — глобальних взаємовідносин між народами та їх країнами. І як усі попередні епохи, сучасний період розвитку цивілізації характеризується власними особливостями:

- загостренням старих і виникненням нових суперечностей і конфліктів;
- нестійкістю деяких елементів міждержавних союзів та структур;
- посиленням агресії з боку окремих державно-політичних режимів;
- невизначеністю політичної ситуації у різних регіонах світу тощо.

По-перше, по завершенні ери протистояння двох соціально-політичних систем принципово іншою стала загальна *архітектоніка міжнародного життя* — світ із біполярного перетворився на багатополлярний; утверджуються нові центри світової політики; якісно змінюється склад членів міжнародної спільноти та зміст їхніх взаємовідносин; розгортається процес утвердження нових загальнолюдських цінностей і пріоритетів. По-друге, на геополітичному просторі колишнього СРСР у своїх власних історико-політичних межах утворилися *нові незалежні держави*, які прагнуть стати повноправними, рівними членами світової спільноти й активними «гравцями» в реалізації геополітичних стратегій. По-третє, це фактор *глобалізації*, що позначає нині усі сторони життя, перетворюючись на домінуючий чинник сучасних міжнародних відносин. Їх зміст у цілому характеризує яскраво виражена тенденція до глобалізації, тобто розширення, взаємопроникнення, більшої взаємозалежності, доповнення і збагачення. Торкнувшись докорінних основ існуючого світопорядку, глобалізація диктує суверенним державам умови, коли їх внутрішня політика стає все більш залежною від зовнішньої або нерідко зворотно позначається на ситуації на світовій арені.

На якісні зміни в політичній структурі світу ще у 1970-ті рр. звернули увагу американські вчені Р. Кохен і Дж. Най. Сутність їх спостережень полягала в тому, що держави, залишаючись провідними суб'єктами світової політики, почали вступати у складні відносини не тільки між собою, а й з іншими транснаціональними учасниками; при цьому сфери активності всіх акторів міжнародної взаємодії певним чином переплелися. Якщо раніше, наприклад, внутрішньодержавні регіони прагнули впливати лише на внут-

рішньоополітичні процеси своєї країни, а міжурядові організації — на питання, які обмежувалися зовнішньополітичною і зовнішньоєкономічною сферами (що було логічно), то тепер ситуація дещо змінилася. Міжнародні організації і структури все більш енергійно втручаються у внутрішньополітичні проблеми, такі як врегулювання внутрішньодержавних конфліктів (зокрема, НАТО, ОБСЄ, ООН), дотримання прав і свобод людини, визначення фінансової політики держав тощо, а регіони всередині країн деколи прагнуть діяти в зовнішній сфері нарівні з урядами суверенних держав.

Раніше невідомі можливості відкрилися для міжнародних суб'єктів завдяки появі наприкінці ХХ ст. принципово нових інформаційних і комунікативних технологій. Отже, цілком зрозуміло, що під *глобальною конструкцією політичної системи світу* науковці розуміють об'єктивно створену систему глобальних впливів усіх чинних акторів світової політики, яка ґрунтується на сукупності домінуючих у міжнародній практиці політичних принципів, правових норм і умов економічного та інформаційного обміну, що формуються під впливом реальних процесів світового розвитку епохи глобалізації [3].

Дійсну картину буття планетарної спільноти як глобальної політичної системи незалежних держав слід розглядати не тільки по вертикалі — з погляду нерівностей і залежностей, а й по горизонталі — з точки зору складного переплетіння міждержавних відносин. Таким самим чином виявляються різні аспекти сучасної цивілізації: наприклад, інтернаціоналізація фінансово-економічних потоків; розвиток інформаційно-комунікаційних процесів; ризики глобальних проблем людства (гонка озброєнь, продовольча й енергетична проблеми, епідемії і пандемії, стан довкілля, міжнародний тероризм та ін.); неможливість розв'язати дилему безпеки зусиллями однієї окремо взятої держави. Пізніше цей феномен і визначили як глобалізацію.

Оцінюючи наслідки глобалізації світової політики, доцільно підкреслити: людство стоїть на порозі глобального трансформування взаємовідносин між державами та іншими учасниками міжнародних відносин. Відповідно можна операціоналізувати нове поняття «*глобальної політичної сфери*» як галузі реалізації владно-політичних відносин у сучасному глобалізованому світі, що позначає «*глобальне поле*» діяльності *урядів суверенних держав, безпосередніх практик світових політиків і політичних організацій, межі поширення їх політичних ідей, впливів та відповідальності*.

За сучасних умов слід визнати: якщо всередині окремої країни інститут держави зберігає монополію на публічну владу, значний діапазон політичної діяльності в даному соціумі, то на міжнародній арені єдиного центру світової політики немає, там діють у принципі рівноправні, суверенні державні

та недержавні суб'єкти. Взаємовідносини між державами у сфері міжнародної політики будуються на ґрунті визнання суверенітету, але фактично складаються по-різному, що не виключає залежності або підпорядкування.

Найважливішим моментом реконструкції світової політичної системи стало те, що усередині неї виникли і почали активно діяти структури, які сьогодні перетворилися на нових *транснаціональних акторів*, котрі працюють на теренах багатьох держав і континентів. До них належать: міждержавні організації та рухи; транснаціональні корпорації і банки (ТНК, ТНБ); міжнародні неурядові організації; регіони всередині держав (адміністративно-територіальні утворення — республіки, кантони, федеральні землі, штати та ін.); релігійні організації і конфесії; етнічні діаспори; навіть міжнародні злочинні і терористичні угруповання. Це зростання нових транснаціональних акторів у другій половині ХХ ст. характеризує тенденцію, котру Дж. Грум визначив як «зростаюче різноманіття» учасників на світової арені [4].

Дійсно новим є те, що з останньої чверті ХХ ст. транснаціональні актори розгорнули свою активність у принципово інших якісних масштабах. Зокрема, на даний час спостерігається кількісна перевага нових транснаціональних суб'єктів над державами: якщо останніх у сучасному світі налічується близько 200, то міждержавних організацій — майже 5 тис., неурядових — понад 27 тис. (з них енергійно діють на міжнародному рівні близько 6 тис.); а ТНК, за даними ООН кінця 1990-х рр., було більше 53 тисяч. Проте вражають не стільки кількісні параметри, а ті якісні зміни в політичній структурі світу, що сталися завдяки розвитку транснаціональних відносин, які охопили спочатку світову економіку, а згодом й інші сфери.

Унаслідок зростання активності транснаціональних акторів суверенним державам доводиться все більше «ділитися» частиною своїх повноважень: з одного боку, з наддержавними утвореннями (міжнародними організаціями та інститутами), а з другого — з міцніючими внутрішньодержавними регіонами, ТНК і ТНБ. Ті чи інші управлінські функції делегуються державою до інших учасників міжнародної взаємодії залежно від того, на якому рівні вони діють (наднаціональному, національному або внутрішньодержавному) або в якому секторі — приватному, публічному чи «третьому секторі» громадських організацій.

Цей перерозподіл функцій відбувається далеко не безболісно. Самостійні держави зазвичай негативно реагують на розмивання національного суверенітету, намагаючись блокувати нові глобальні виклики або шукати нетрадиційні засоби і методи збереження своїх владних повноважень. Деколи у правлячої еліти виникає хибна спокуса за допомогою диктатури чинити опір послабленню суверенітету. Унаслідок цього можуть виникати квазі-

держави (Придністров'я, Косово, Абхазія, Південна Осетія) чи формуватися дуже корумповані або гібридні «піратські» режими, які використовують статус суверенності для підтримки влади за будь-яку ціну, навіть створюючи осередки тероризму і нестабільності.

Зрештою, зміни в політичній структурі сучасного світу не обмежуються лише передачею державами частини своїх функцій іншим суб'єктам міжнародних відносин. Одночасно збільшуються можливості урядів держав і відповідних медіа-структур впливати на політичну свідомість і поведінку громадян за допомогою електронних засобів (комп'ютерів, інтернет-мереж, ТБ, мобільних телефонів, пластикових карток), а також біотехнологій. Ці нові тенденції ведуть до розмивання того стану, який С. Краснер назвав «вестфальським суверенітетом», тобто політичної організації світу, заснованої на тому, що зовнішні актори фактично не могли впливати або лише обмежено діяли щодо внутрішньої політики держав.

Безперечно, процеси розвитку сучасного світу, цивілізації в цілому складають масштабну, суперечливу і в багатьох аспектах кризову картину; найбільш серйозні виклики передусім спричиняє проблема визначення суверенними державами своїх *геополітичних координат* розвитку. На нашу думку, за цих часів неможливо не враховувати відносну самостійність світової політики, адже цей феномен ґрунтується на усвідомленні та реалізації своїх геополітичних інтересів кожною країною. Геополітичний формат *світової політики* не тільки демонструє територіальні й політичні інтереси держав — він також фіксує економічні, науково-технічні, демографічні, етнічні, релігійні проблеми та багато інших аспектів доцентрових і відцентрових тенденцій, які протягом історії людства зближували або розділяли країни світу [5].

Існує чимало наукових підходів до найбільш значущих характеристик геополітичної структури світу. Зокрема, О. Тоффлер у цій парадигмі визначив існування сільськогосподарської, індустріальної та постіндустріальної цивілізацій людства. Автор концепції «зіткнення і розламу цивілізацій» (1927 р.) С. Хантінгтон проголосив джерелом геополітичних конфліктів суперечності між цивілізаціями, потенціали яких нерівнозначні [6]. Глобальний світ постає тут розмежованим, розколотим на різні осередки — єгипетська, східна, західна, латиноамериканська, африканська, православна, ісламська, конфуціанська, буддистська, хінді, японська цивілізації, які відрізняються історією, релігією, культурою, мовою, традиціями тощо. С. Хантінгтон стверджує, що ці фундаментальні відмінності цивілізацій спричиняють найбільш жорстокі та тривалі конфлікти; в наш час ці ж самі чинники знову породжують геополітичні умови для політики протистояння Заходу і Сходу.

Власний погляд на геополітичні перспективи структур земного простору та міжнародні відносини колись висловив американський вчений Ніколас Дж. Спайкмен («Стратегія Америки в світовій політиці», 1942 р.), сформулювавши концепцію *Примор'я — Римленд* щодо системи глобальної безпеки у світі. Як переконаний прибічник світового лідерства США, він обґрунтував провідну роль океанічних держав на планеті, які здатні забезпечувати власні геостратегічні інтереси. Сполучені Штати Америки (як супердержава), на думку Н. Дж. Спайкмена, мають всією міццю сприяти утвердженню в Європі та світі свободи, демократії та американського способу життя згідно з провідною тезою: «Той, хто контролює Римленд, контролює Євразію і світ загалом!»; тож неподільно контролювати увесь світ.

Геополітика як наука і міжнародна практика надзвичайно актуалізувалася два останні десятиліття; це обумовлено низкою причин. Моделі світоустрою історично змінюються, оскільки на міжнародній арені постійно коригується співвідношення (баланс) сил і впливів: виявляються ті або інші чинники дезінтеграції світу — географічні (клімат, сприятливі або несприятливі території), цивілізаційні, економічні, національні, релігійні, ідеологічні, військово-політичні проблеми.

Видається, що найбільш близьке до предмета нашого дискурсу визначення геополітики пропонує американський фахівець К. Грей: «наука про взаємозв'язок між фізичним середовищем (що сприймається, змінюється і використовується людьми) і світовою політикою» [7, с. 9]. Сутність геополітики ґрунтується зазвичай на осмисленні тих політичних реалій, котрі пов'язують міжнародні відносини із взаємодією таких факторів, як територія, клімат, господарство, ресурси, суверенітет, національна безпека держав — міжнародних акторів.

Згідно з рівнем цивілізаційного розвитку геополітики особливим чином конструюють політичну систему сучасного світу. Так (за І. Валлерстайном), *Центр* — це держави, які досягли найвищого соціально-економічного рівня розвитку; *напівпериферія* — ареал країн середньої потужності; *світова периферія*, що має низький рівень еволюції й споживання. Визнання політиками і науковцями багатополярності сучасного світу також пов'язане з реальним існуванням у ньому ключових та інших геополітичних центрів. Ще Н. Дж. Спайкмен виокремив три найбільші центри планетарної могутності: Атлантичне узбережжя Північної Америки, Європейське узбережжя та Далекій Схід — ці світові центри (представлені провідними державами) мають власні геополітичні інтереси та геостратегії, утворюють геостратегічні союзи, які визначально впливають на всю систему міжнародних політичних відносин.

Геополітична парадигма оперує власними категоріями щодо побудови світового простору: політичний простір, геостратегічний регіон, геополі-

тичний регіон, наддержава, блок держав, буферна держава, геополітичний союз, центри сили, геополітичні лінії, фронтальне суперництво та ін.

Політичний простір складає фундамент предмета геополітики; ця категорія відображає протяжність і глибину меж політичної діяльності, яка неможлива поза часом і простором. Отже, геополітика вперше представила простір як безпосередню політичну силу.

Так, *геостратегічний регіон* — значна частина світового простору, що має якісні геокліматичні властивості місця розташування, характер, інтенсивність і спрямованість орієнтацій торгівлі та культурно-ідеологічних зв'язків. Індикатором цього регіону виступає контроль найважливіших стратегічних шляхів і проходів на землі та на морі (наприклад, Хартленд, Римленд). *Геополітичний регіон* — частина геостратегічної зони, що відрізняється скромнішими розмірами і більшою щільністю політичних і торговельно-економічних зв'язків (Європа, Англо-Америка, Близький Схід, Китай, Південно-Східна Азія тощо). У свою чергу, цей регіон розпадається на цілісні *політичні райони*, межі яких, як правило, збігаються з кордонами держав.

Відповідно держави можуть вступати у *геостратегічний союз* із іншими країнами, частково втрачаючи при цьому свій суверенітет (особливо, коли геополітичні ресурси країни є незначними), або ж самостійно визначати свої стратегічні пріоритети (якщо сумарно мають високий геополітичний потенціал). *Геополітичне суперництво* держав-конкурентів чи їх блоків має як горизонтальний, так і вертикальний характер. *Горизонтальне* — торкається поверхні суші й океану, тож поділяється на морське і континентальне; а *вертикальне*, що з'явилося у другій половині ХХ ст., пов'язане із гонкою озброєнь у повітрі та космосі. Можливо також *осередкове* суперництво, яке виявлялось у порівняно обмежених регіонах, що знаходяться поза прямого зіткнення хоча б з однією зі сторін (Куба 1961–1962 рр., Близький Схід 1966–1976 рр.). *Буферна держава* — країна, яка лежить між двома конкуруючими або потенційно ворожими (у геополітичному сенсі) великими державами, що розмежує їх кордони і забезпечує таким чином відсутність контакту ворожих армій. Їх часто використовують держави-супротивники для створення «санітарних кордонів».

Геополітичні лінії пов'язані з найважливішими сухопутними, морськими та повітряними комунікаціями, збігаються з найбільш важливими напрямками вантажопотоків, шляхами доставлення нафти, газу та перекидання віськів; за контроль над ними постійно йде прихована чи явна боротьба. Адже на цих лініях зосереджені різноманітні елементи геополітичної взаємодії, зокрема, формуються так звані «пояси геополітичних інтересів» (так, США свій нафтовий трафік визначають як сферу життєвих інтересів; це ж стосу-

ється територій розташування чи побудови нафто- і газопроводів Росією). Геополітичні лінії виступають первинними ланками поєднання світової геополітичної картини, вони впорядковують систему силової взаємодії між державами та їх союзами, є структуротвірними інструментами організації геополітичного простору.

Але геополітичні зрушення сучасності доводять, що характеристика будь-якої держави та вибір нею *геополітичної стратегії* в міжнародній політиці все більше залежать від низки інших об'єктивних чинників, серед яких — специфіка поверхні території, природа кордонів, чисельність населення в країні, наявність (або відсутність) цінних корисних копалин, економічний і науково-технічний розвиток, фінансова могутність, расова і етнічна однорідність, рівень соціальної інтеграції суспільства, політична стабільність, національний дух. Це підтверджує і французький вчений Поль Відаль де ла Бланш, який, критикуючи суто географічний детермінізм німецької й англійської геополітики, запропонував принцип «посибілізму» (*possible* — фр. *можливість*), згідно з яким «простір» лише надає країні можливості для побудови тієї чи іншої геополітичної конфігурації і обрання зовнішньої геостратегії, що в кінцевому результаті залежить від політичної волі еліти і народу.

Серед класичних геостратегій, які виокремлені наукою та міжнародною практикою на світовому рівні, слід зазначити:

– *атлантизм* — ідеолого-філософське і практичне оформлення цінностей «західної» цивілізації. Її головні центри — Західна Європа (передусім Велика Британія) та США, що розділені Атлантичним океаном; тож транс-океанічні комунікації мають для неї вирішальне економічне і політичне значення. Нині атлантизм легалізується через діяльність Організації Північно-Атлантичного блоку (НАТО);

– *континенталізм* — у стратегічному аспекті є протилежністю атлантизму. Ця геостратегія близько пов'язана з поняттями Суші та Землі і передбачає здебільшого континентальну могутність держав, модель авторитарного правління, сухопутну торгівлю, ресурсно зорієнтовану економіку і т. п. Як школа геополітики найбільш близька сучасній Росії, Німеччині та Франції;

– *євразійство* — філософсько-політичний рух, пов'язаний з історією розвитку «центрального домена» унікального континенту Євразія, що отримав розквіт у 1920–1930-х рр. серед російської еміграції. Нині він переживає новий ренесанс: ідеї євразійства підтримує частина інтелектуальної еліти і політичного істеблішменту Росії, відводячи йому так зване «серединне» місце між Європою та Азією як особливому етнокультурному (російському) світу;

– *панславізм* — течія в політичній думці слов'янських країн, у якій проявилось прагнення поєднати слов'янські народи на етнокультурній основі заради розв'язання соціально-політичних проблем. Виявив себе вперше у XVIII–XIX ст. у Чехії, Хорватії, Сербії, Чорногорії та Росії (так, за часів царювання Миколи I — висунуто тезу про «місію Росії» бути гегемоном слов'янського світу). Пізніше ідеї панславізму отримали розвиток у слов'янофільстві;

– *панамериканізм* — зовнішньополітична доктрина і стратегія другої половини XX ст., яка обґрунтовує претензії США на гегемонію в Західній півкулі за допомогою тези про «єдність історичної долі, економіки і культури Сполучених Штатів та інших країн Американського континенту». Відповідно найбільше поширена в Північній та Латинській Америці.

Крім того, в сучасних міжнародних відносинах все більшого значення набувають нові актуальні геостратегії *євроінтеграції, панарабізму, ісламізму, східноазійська* тощо.

Отже, у підґрунті обрання суверенною державою певної геостратегії, як правило, лежать різні специфічні настанови, що визначаються ступенем індустріального, постіндустріального або інформаційного розвитку суспільства. Наприклад, це відкрита політика, заснована на ідеї всесторонньої співпраці, економічної та техніко-комунікаційної інтеграції, або політика міжсусідського співробітництва, чи навпаки — інтервенціоністська політика відкритого вторгнення (проникнення) на чужі території, шантажу і силового тиску тощо. Але провідний чинник, який сьогодні забезпечує політичну вагу держави та її місце в світовому континуумі країн — це опанування нових наукових технологій і комунікацій, розробка унікальних природних копалин, створення ефективних промислових зон, володіння значними енергетичними ресурсами, а не тільки військова потужність та імперські амбіції.

Таким чином, сучасний етап розвитку цивілізації відрізняється стрімкістю змін, які характеризує перерозподіл влади у міжнародних відносинах. Слід визнати, що сам факт розпаду біполярної моделі світу призвів до падіння керованості в системі міжнародних політичних відносин, навіть до певного геополітичного хаосу і зростання ролі сили. Намітилося різке посилення боротьби між найбільш впливовими центрами світової політики за перерозподіл влади у планетарному просторі. При аналізі сучасних геополітичних процесів слід ураховувати, що сьогодні як для Заходу, так і для Сходу склалася сприятлива ситуація з реалізації «сценарію» геополітичного переділу світу. Не випадково, за амбітним визнанням відомого американського політолога Збігнева Бжезінського, пострадянський простір (Євразія) є «шахівницею», на якій йде боротьба за світове панування: «Америка ніколи не мала наміру ділити владу на земній кулі з Росією» [8, с. 123].

На жаль, серед дослідників немає єдиної думки щодо майбутнього системи міжнародних відносин. Одні схильні вважати, що зараз відбувається формування системи колективного лідерства США, Західної Європи і Японії; інші наполягають на тому, що треба визнати Сполучені Штати Америки єдиним світовим лідером. Треті не виключають відновлення біполярної системи світу, де місце колишнього СРСР в ідеологічному і військово-політичному протистоянні із Заходом може посісти Росія або Китай. Четверті стверджують про початок становлення мультиполярного (багатополюсного) світу. Зрештою, будь-яка з цих точок зору має право на існування в умовах постбіполярних процесів, бо науковці спираються на мінливі реальності сучасного світу.

Висновки. Дійсно, *геополітичні моделі світоустрою* (багатополярна, біполярна, монополярна) є різними формами впорядкування одвічно дезінтегрованого світу. Крім того, геополітичні моделі світу — це також форми розподілу влади у планетарному просторі, а розподіл і «частка» влади у світовій політиці багато в чому залежать від сукупної потужності держави, її ресурсів та історичного досвіду. Отже, в сучасних умовах геополітичних зрушень, тобто зміни моделей світопорядку, перерозподілу влади і балансу впливів у світовому просторі, високорозвинені країни, як і раніше, мають очевидні переваги.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цыганков П. А. Международный порядок: между прошлым и будущим / П. А. Цыганков // Соц.-полит. науки. — 1991. — №2; Пляйс Я. А. Россия и мир на пороге XXI века / Я. А. Пляйс. — М., 1995.
2. Васильева Н. А. Философские аспекты мировой политики : учеб. пособие : в 2 ч. / Н. А. Васильева. — СПб. : Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2003. — Ч. II : Глобальные и региональные особенности современного цивилизационного развития. — 118 с.; Воронов І. О. Глобалізація і політика: реалії і перспективи соціальних трансформацій / І. О. Воронов. — К. : Генеза, 2004. — 287 с.; Зленко А. Дипломатія і політика. Україна в процесі динамічних геополітичних змін / А. Зленко. — Х. : Фоліо, 2003. — 559 с.
3. Бауман З. Глобалізація: наслідки для людини і суспільства / Зигмунт Бауман ; пер. з англ. І. В. Андрущенко. — К. : Києво-Могилян. акад., 2008. — 109 с.; Современные международные отношения и мировая политика / А. В. Торкунов, И. Г. Тюлин, А. Ю. Мельвиль и др. ; отв. ред. А. В. Торкунов. — М. : Просвещение : МГИМО, 2004. — 991 с.
4. Грум Дж. Растущее многообразие международных акторов / Дж. Грум // Международные отношения: социологические подходы / под ред. П. А. Цыганкова. — М., 1998.

5. Маккиндер Х. Дж. Географическая ось истории / Х. Дж. Маккиндер. – М., 2002; Дугин А. Основы геополитики: Геополитическое будущее России / А. Дугин. – М., 2007.
6. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / С. Хантингтон ; пер. с англ. Т. Велимева, Ю. Новикова. – М. : АСТ, 2003.
7. Сорокин К. Э. Геополитика современного мира и Россия / К. Э. Сорокин // Полис. – 1995. – № 1.
8. Бжезинский З. Великая шахматная доска / З. Бжезинский. – М. : Междунар. отношения, 1999.

ГЛОБАЛЬНАЯ КОНСТРУКЦИЯ ПОЛИТИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ МИРА В УСЛОВИЯХ ГЕОПОЛИТИЧЕСКИХ СДВИГОВ СОВРЕМЕННОСТИ

Герасина Л. Н.

Исследованы фундаментальные изменения глобальной политической сферы и мирового баланса влияний государственно-политических сил XXI ст. Доказано, что конструкция мировой политической системы зависит не столько от политического опыта отдельных государств, сколько от уровня развития современной цивилизации, геополитических стратегий, союзов или соперничества и других глобальных факторов.

Ключевые слова: мировая политика, геополитика, глобальная политическая сфера, новый глобальный миропорядок, конструкция мировой политической системы, геополитический формат мировой политики, политическое пространство, геостратегический регион, геополитический союз, геополитическое соперничество, центры силы, сверхдержава, геополитические линии, геостратегия, геополитические модели мира.

GLOBAL CONSTRUCTION OF POLITICAL SYSTEM OF THE WORLD IN THE CONDITIONS OF GEOPOLITICAL CHANGES OF CONTEMPORANEITY

Gerasina L. M.

In the article the fundamental changes of global political sphere and world balance of influences of state-political forces of XXI cent. It is well-proven that construction of the world political system depends not so much from political experience of the separate states, how many from the level of development of modern civilization, geopolitical strategies, unions or rivalry and other global factors.

Key words: worldwide policy, geopolitics, global political sphere, new global world-order, construction of the world political system, geopolitical format of worldwide policy, political space, geostrategic region, geopolitical union, geopolitical rivalry, centers of force, supercountry, geopolitical lines, geostrategy, geopolitical models of the world.

